

Adresboek voor Biologen 1995

Het Adresboek voor Biologen bevat niet alleen de adressen van bijna 11.000 biologen in ons land, maar het bevat ook informatie over het Nederlands Instituut voor Biologie (arbeidsmarkt, cursussen, salarisschalen, beroepscode voor biologen), verenigingen en organisaties van biologen, onderwijsinstellingen, overheidsinstellingen (waaronder ook natuurhistorische musea, plantentuinen, dierentuinen en bezoekerscentra).

Het Nederlands Instituut voor Biologie (voormalig Nederlands Instituut van Biologen) dat het adresboek heeft uitgegeven, wil nog meer dan voorheen dienstverlenend optreden op de vele terreinen van de biologie. Met deze 'Biologie - één geluid'-gedachte wil het NIBI niet alleen binnen de biologische wereld maar ook daarbuiten in de politiek, maatschappij, media en dergelijke initiatieven en activiteiten binnen de biologie coördineren om ze maximaal effectief te doen zijn. Bovendien is het NIBI de nieuwe uitgever van BIOnieuws, het nieuwsmedium voor biowetenschappen en -technologie in de ruimste zin van het woord. Dat geldt ook voor het Bulletin voor het Onderwijs in de Biologie, waarvan het NIBI ook de uitgever is geworden.

C.R.M. (Kees) Koopman: Adresboek voor Biologen 1995, adressen en informatie. 512 bladzijden, 6 figuren (1994). Uitg. Nederlands Instituut voor Biologie (NIBI), postbus 8616, 3503 RP Utrecht, 030 - 369 244 (na 1 oktober 1995 030 - 2 369 244). Te bestellen door overmaking van f 75,- op postgiro 3 733 955 ten name van NIBI, Nicolaas Beetsstraat 222, Utrecht, onder vermelding van 'Adresboek voor Biologen 1995'.

De wereld van de Zwarte Stern

Ter gelegenheid van de actie 'Red de wetlands' van het Wereld Natuur Fonds is een schitterend boek over de Zwarte Stern beschikbaar gesteld. De Zwarte Stern wordt als een belangrijke indicator van onze natte natuurgebieden (in de wandeling veelal 'wetlands' genoemd) beschouwd. Net zoals vele andere dieren, planten en óók mensen hebben ze gezonde, waterrijke gebieden nodig om te kunnen overleven. Het Wereld Natuur Fonds en de Zwarte Stern hebben financiële hulp nodig om die bedreigde gebieden in stand houden. Als u meedoet aan de actie 'Red de wetlands' ontvangt u gratis het magnifieke boek over de Zwarte Stern. Fotograaf Paul van Gaalen en auteur Jan van Gelderen brengen op aantrekkelijke wijze de wereld van de Zwarte Stern tot leven. Van West-Afrika tot de Camargue en van het Nederlandse rivierenland tot diep in Polen hebben zij deze moerassterns gevolgd en het is wel duidelijk dat ze hun leven op de mooiste plekken in Europa en Afrika doorbrengen. Op zijn reis is de Zwarte Stern afhankelijk van natuurgebieden waar het Wereld Natuur Fonds projecten uitvoert. De belangrijkste zijn Banc d'Arguin in Mauritanië, de Camargue in Zuid-Frankrijk, de Gelderse Poort in Nederland

en het Biebrza Nationaal Park in Polen. De Zwarte Stern staat op de Rode Lijst van bedreigde vogels in Europa en gelukkig neemt het aantal broedende vogels bij ons in de Gelderse Poort jaarlijks toe.

Fotograaf en auteur reisden samen mee met de Zwarte Stern naar de wetlands in Polen, Frankrijk, Ghana en Nederland. Ze laten ons genieten van de schitterende natuur die deze vogelsoort onderweg aandoet. Het is een rijkelijk geïllustreerd boek geworden dat elke rechtgeaarde vogelliefhebber niet mag missen omdat het één der mooiste vogelboeken is geworden dat de laatste jaren als origineel Nederlandstalig vogelboek is verschenen. U mag het niet missen en bovendien steunt u een belangrijke actie voor onze natte natuurgebieden.

Jan van Gelderen: De wereld van de zwarte stern. 160 bladzijden, 143 kleurenfoto's van Paul van Gaalen, 2 overzichtskaarten (1995). Uitg. Wereld Natuur Fonds, Zeist & Van Reemst BV, 's-Hertogenbosch. ISBN 90-410-0114-X. U ontvangt het boek gratis voor een gift van f 60,- of meer over te maken op giro 2464 ten name van Wereld Natuur Fonds, postbus 7, 3700 AA Zeist 03404 - 37 333, onder vermelding van 'de zwarte stern'.

Zichtbare effecten van onzichtbare stoffen bij vogels

In het benedenrivierengebied sedimenteert na de afsluiting van het Haringvliet in november 1970 veel van het door de rivier aangevoerde materiaal. Dit sediment bestaat uit zand en slib. Vooral aan het slib kleven veel verontreinigingen, variërend van zware metalen tot niet-natuurlijke verbindingen als bestrijdingsmiddelen en PCB's. Uit verscheidene onderzoeken is naar voren gekomen dat de concentraties van deze verontreinigingen zo hoog zijn dat hierdoor effecten waarneembaar zijn op organismen, die hetzij in het aquatisch milieu leven hetzij er foerageren. Over de ecologie van vogels is over het algemeen veel bekend zodat de ernst van waarneembare effecten van verontreinigingen op vogels goed kan worden ingeschat.

In de bijdragen van een symposium wordt een beeld geschetst van de huidige stand van zaken rond het onderzoek naar de effecten op vogels van vervuilde waterbodems in het benedenrivierengebied. In een boekje wordt verslag gegeven over tien jaar ecotoxicologisch onderzoek aan watervogels.

In sommige gevallen zijn de effecten op vogels van vervuilde waterbodems in het veld duidelijk waarneembaar, zoals bij de Aalscholver. In andere gevallen, zoals bij de Vissdief is wel sprake van biochemische effecten, maar het effect op populatiedynamische factoren is (nog) niet aantoonbaar.

Uit de verschillende onderzoeken komt naar voren dat vogels geschikt zijn als monitoringsoorten voor de kwaliteit van het milieu. Is de vervuiling van het milieu zo ernstig dat dit de grote uitgaven die zijn gemoeid met sanering, rechtvaardigt?

digst? De volgende onderwerpen worden behandeld: het kuifeendenonderzoek, oorzaken van verlaagd broedsucces bij de Aalscholver, Visdief onder stress, monitoring van het broedsucces van Aalscholvers in het benedenrivierengebied in de periode 1990-1992, biologische monitoring van verspreiding en effecten van microverontreinigingen en hoe nu verder? Behalve een literatuurlijst is ook een chronologisch overzicht gegeven van rapporten en artikelen die zijn voortgekomen uit de verschillende projecten. Een heel interessant boekje dat een groot belang moet worden geacht voor het beleid!

Theo Boudewijn, Sjoerd Dirksen & Marieke Ohm: Zichtbare effecten van onzichtbare stoffen. Overzicht onderzoek aan vogels in het benedenrivierengebied 1982-1992. 103 bladzijden, 8 tekeningen van Bert Dekker, 12 tabellen, 17 foto's, 28 figuren, 3 intermezzo's (1994). Uitg. Directie Zuid-Holland, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat van het ministerie van Verkeer en Waterstaat, postbus 556, 3000 AN Rotterdam en Bureau Waardenburg BV, Culemborg. Het boekje kan worden besteld door overmaking van f 17,50 op girorekening 425 110 ten name van Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland, afdeling APS, Rotterdam of bankrekeningnummer 55.93.19576 ten name van Bureau Waardenburg, Culemborg. Bij beide onder vermelding van naam en adres en 'Zichtbare effecten'. Nadere informatie 010 - 4 026 343 (Marieke Ohm).

Natuurlijk Flevoland

Door de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging-afdeling Lelystad (secretariaat Ada de Jong, Zoom 10-22, 8225 KB Lelystad) is in het kader van het twintigjarig jubileum het boekje 'Natuurlijk Flevoland' uitgegeven. In dit boekje wordt onder meer verslag gedaan van de ontwikkelingen in de natuur in Flevoland gedurende de afgelopen twintig jaar.

De natuur in deze nog jonge polders wijkt in vele opzichten sterk af van andere gebieden in ons land en heeft met als voorbeeld de Oostvaardersplassen veel verrassingen opgeleverd.

In het boekje zijn bijdragen opgenomen van verscheidene kenners van de Flevolandse natuur. Eén van de artikelen is gewijd aan de vestiging van Aalscholvers in de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen. De auteur van het artikel Menno Bart R. van Eerden, gaat onder andere nader in op het ringen van de Aalscholvers en de daarmee behaalde resultaten. Over Aalscholvers en vele andere aspecten van het beheer van moeras- en watergebieden in Nederland en West-Europa is in opdracht van Directie Flevoland door de auteur en Izaak van der Noordt een film gemaakt die sinds kort kan worden bekeken. Als 16 mm-kopie kan de film worden geleend (telefoon 3200 - 97 159, mevrouw J. van Putten) of is als videokopie voor f 30,- verkrijgbaar bij het Natuurinformatiecentrum De Trekvogel of bij de bibliotheek Directie Flevoland, postbus 600, 8200 AP Lelystad.

Menno Zijlstra schrijft in dit boekje over de stootvogels (Bruine en Grauwe Kiekendief, Torenavalk, Boomvalk, Buizerd, Havik, Sperwer en Wespendief) in de polders. Alhoewel de kiekendieven in aantal sterk achteruit zijn gegaan, blijft Flevoland rijk aan stootvogels en van een aantal soorten komt een groot aandeel van de Nederlandse

populatie in de polders voor. Door de voortgaande inrichting van Flevoland zijn de afgelopen jaren veel wijzigingen in de stootvogelstand opgetreden.

Naast vogels heeft Flevoland ook op floristisch en mycologisch gebied het nodige interessants te bieden. In het boekje zijn daarom bijdragen over varens, orchideeën en paddestoelen opgenomen. Ook komen de vleermuizen aan bod.

A. Bianchi, A. de Jong, J. Spray & L. van der Torren (redactie): Natuurlijk Flevoland. 53 bladzijden, 20 tekeningen, 3 figuren (1995). Prijs f 10,- (inclusief verzendkosten). Te bestellen door overmaking op girorekening 4 342 384 ten name van KNNV-afd. Lelystad, Lelystad onder vermelding van 'Natuurlijk Flevoland'. Het boekje is ook te koop bij de VVV-kantoren in Flevoland en enkele boekwinkels in Lelystad, Almere en Urk.

De Groene Omgeving

Wij willen nog wel eens de ogen sluiten voor het feit dat Nederland in een hoog tempo verstedelijkt. De natuur komt hierdoor steeds verder van huis te liggen waardoor waardering en begrip voor die zelfde natuur bij velen steeds minder worden. Toch wordt de roep om natuur in en om de stad steeds luider. Men komt daarbij veel vaker tot het inzicht dat natuur een essentiële bijdrage kan leveren aan het algemeen welzijn van de mens. Alle mogelijkheden die ons daarvoor ten dienste staan zullen moeten worden benut. Welzijn wordt door de auteur van dit boek vertaald als een gezond lichamelijk, geestelijk en sociaal functioneren. Een betere leefomgeving kan aan dit algemeen welzijn een belangrijke bijdrage leveren. Politieke partijen zouden daar eens wat meer rekening mee moeten houden. De auteur plaatst zijn praktijkervaringen in diverse 'groene' sectoren in een breder maatschappelijk verband. Van daaruit komt hij tot meningen, confrontaties, vragen en stof voor discussie. Aan de hand van circa 210 zelfgemaakte kleurenfoto's laat hij zien hoe natuurlief de groene omgeving er uit kan zien.

Het boek is verdeeld in drie delen: algemeen (natuur vlak bij huis, waarom?, planten en dieren in de stad, stadsbiotopen als bouwstenen, plaats voor de natuur), terreinen (heem- en natuurtuinen als bakermat, woonwijken en buurten, woonzorgcentra, geluidswallen, stenige buurten, begraafplaatsen, kantoor- en fabriekstuinen, forten en vestigingswerken, recreatieterreinen, landgoederen, buitenplaatsen en stadsbossen, boerenland, industriële landschap, zandgroeven, kleiputten en spoorwegterreinen, groene linten en routes, natuur en landschap aan de stadstrand) en beheer (omgaan met de natuur). Een boek dat niet alleen voor natuurliefhebbers interessante aspecten biedt, maar ook architecten, projectontwikkelaars, woningbouwverenigingen en eigenlijk alle gemeentelijke ambtenaren tot een beter inzicht en bezinning moet brengen. Een waardevol boek, waarvan het alleen spijtig is dat een uitgebreide index van de behandelde flora en fauna ontbreekt. Een onterechte bezuiniging op de inhoud van zo'n uitgebreid boek.

Arie Koster: De Groene Omgeving. Een bijdrage aan een gezonde samenleving. 184 bladzijden, circa 210 kleurenfoto's (1994). ISBN 90 6097 377 1. Uitg. Schuyt & Co., postbus 563, 2003 RN Haarlem. Prijs f 79,50.

Bibliografie van Duitse ornithologische periodieken

Voor bibliografen is dit boek om van te smullen. Het is het eerste deel van een vierdelige bibliografie, behorend bij 'Die Vögel Baden-Württembergs', dat de omvangrijke bibliografie behandelt van alle ornithologische periodieken die in Midden-Europa zijn verschenen of nog moeten verschijnen. Hieronder vallen onder meer niet alleen de regelmatig verschijnende tijdschriften, maar ook in serie verschenen of verschijnende series jaarboeken, museummededelingen, informatiebladen, vogelboekseries, kalenderseries met originele teksten, natuurbeschermingsbladen, zoologische tijdschriften, tijdschriften over pluimvee, kooivogels en valkerij, natuurbeschermingstijdschriften, herdenkingsuitgaven en dergelijke. Sommige titels gelden voor méér dan één tijdschrift. Van bijvoorbeeld 'Vogelfreund' bestaan zes verschillende uitgaven, van 'Kiebitz' bestaan er vijf en vier uitgaven van 'Milvus' en 'Ornis'.

Van elke uitgave zijn op grondig Duitse wijze alle mogelijke bibliografische gegevens bijeengebracht tot zelfs de vermelding van speciale nummers, namen van de redacteurs (met jaartallen), naamsveranderingen, wijzigingen in formaat, uitgever, ondertitel, titels van delen met vermelding van auteurs, ISBN-nummers. Kortom een uitputtende informatiebron waaruit belanghebbenden vrijwel alle gewenste gegevens kunnen putten. In totaal zijn er 851 titels bijeengebracht. Hieronder bevinden zich 520 periodieken waarvan de inhoud overwegend op ornithologische gebied is. Een dergelijke uitgave zou ook voor het Nederlandstalig gebied in een grote leemte voorzien en daarom gaan wij trachten aan een dergelijke uitgave te werken.

Jochen Hölzinger: Die Vögel Baden-Württembergs. (Avifauna Baden-Württemberg). Band 7. Bibliographie. Teil 1. Bibliographie der deutschsprachigen ornithologischen Periodika in Mitteleuropa. Fortlaufende ornithologische Sammelwerke. Eigenständige ornithologische Veröffentlichungen in fortlaufende Sammelwerken. 386 bladzijden, 241 afbeeldingen, 4 tabellen (1991). ISBN 3-8001-3447-0. Uitg. Verlag Eugen Ulmer, Postfach 700561, D-7000 Stuttgart 70, Duitsland. Prijs DM 42,-. Deel 2 zal de ornithologische periodieken in de gehele wereld behandelen, deel 3 zal alle Duitse avifauna's bijeenbrengen en beschrijven en deel 4 zal de omvangrijkste bibliografie worden met de ornithologische literatuur uit Baden-Württemberg.

Sporen van geluk

Het idee van 'Sporen van geluk' werd geboren toen schrijver Jaap de Vries, destijds notaris te Giekerk, in 1980 een dagboek aantrof in de boedel van mevrouw Jefke van der Ploeg, geboren Knol, die op 11 september 1980 in een verzorgingshuis te Heerenveen overleed. Het dagboek bleek van de hand van een jonge Duitser, die tijdens de Tweede Wereldoorlog met een Messerschmitt boven Friesland neerstortte, zich met een parachute wist te redden en vervolgens deserteerde. Jaap de Vries, auteur van vijf vogelboeken, liet het authentieke document eerst

veertien jaar liggen. Pas in 1994, na de publicatie van vijf veel gelezen boeken over zijn grote liefde, de vogels en het notariaat, neemt de auteur de bewerking van het dagboek ter hand. Het is een interessante roman geworden over de onbevengene levenswijze van de (vogel)man Jarich Träger die zich erg voor vogels interesseerde. Niet alleen een roman over de gedragingen van de vogels maar ook over een beetje cultuur, folklore en de overige flora en fauna in de omgeving van Terhorne waar de vogelman terecht kwam.

Jaap de Vries: Sporen van geluk. Aantekeningen van een Duitse soldaat in de winter van 1943/1944. 159 bladzijden (1994). Uitg. Eisma B.V., Leeuwarden/Mechelen. ISBN 90 742523 62. Prijs f 35,- (exclusief verzendkosten). Het boek is te bestellen bij auteur Jaap de Vries, Bostulp 10, 8935 PK Leeuwarden, 058 - 885 013.

Handbook of the Birds of the World 2

In Het Vogeljaar 41 (2): 90 kondigden wij het eerste deel van dit monumentale handboek aan. Thans is van de aangekondigde twaalf delen het tweede deel verschenen. Nu is het nog enigszins betaalbaar wanneer eens per twee jaar een deel verschijnt maar als men wacht tot er een groot gedeelte van serie al is verschenen dan wordt het een kostbare zo niet onbetaalbare kwestie. Dit tweede deel behandelt de orden Falconiformes en Galliformes, dat wil zeggen de stootvogels en de hoenderachtigen (twaalf families). Een groot aantal auteurs namen elk een aantal beschrijvingen voor hun rekening. De bewerking is voor een groot deel op de zelfde wijze uitgebracht als in het eerste deel. Het aantal kleurenplaten is tien meer, dus zestig, dan in volume 1. Bovendien zijn een groot aantal kleurenfoto's opgenomen waarbij men niet zuinig met het formaat is omgegaan. Die illustraties geven dit handboek een rijk gevoel. Van elke besproken soort wordt ook in dit deel een verspreidingskaart toegevoegd en ook de Franse, Duitse en Spaanse naam is overal vermeld. Dat de platen door verscheidene tekenaars zijn gemaakt, is totaal niet hinderlijk. De index bevat de Latijnse en Engelse namen, maar wat ons betreft zouden daar de Spaanse, Franse en Duitse namen best in opgenomen mogen worden. Dat zou een goede service zijn voor de vele buitenlandse gebruikers van dit handboek. Het Engelse vogeltijdschrift 'British Birds' heeft dit deel zelfs als 'Boek van het Jaar' uitgeroepen. Van groot belang is dat bij elke soort ook belangrijke informatie over de bescherming en de status wordt vermeld. Een onmogelijke opgave zou zijn geweest om te vermelden in welke landen de soort een algehele of gedeeltelijke bescherming geniet. Wie over de vogels uit de gehele wereld een goede informatie bij de hand wil hebben, is dit handboek onontbeerlijk. J.T.

Josep del Hoyo, Andrew Elliott & Jordi Sargatal: Handbook of the Birds of the World. Volume 2, New World Vultures to Guineafowl. 638 bladzijden, 60 kleurenplaten, 302 kleurenfoto's, 590 verspreidingskaarten, ruim 7000 literatuuroppgaven (1994). Uitg. Lynx Edicions, Passeig de Gràcia 12, E-08007 Barcelona, Spanje, 93-3 010 777, fax 93-3 021 475. Prijs f 270,- (zie ook Het Vogeljaar 42 (5): 240).

Sovon-Broedvogelverslag 1992

Dit rapport vat de resultaten samen van het broedvogelonderzoek dat in 1992 door Sovon (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) is gecoördineerd. Het onderzoek valt uiteen in twee componenten. Algemene soorten zijn gevolgd met het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en kolonievogels, zeldzame en schaarse soorten met het Bijzondere Soorten Project (BSP). Dit rapport is het eerste in een serie van broedvogeljaarrapporten, die in eerste instantie zijn bedoeld voor medewerkers, opdrachtgevers en andere geïnteresseerden. Niet alle Nederlandse broedvogelsoorten worden besproken. De nadruk ligt op kolonievogels en zeldzame broedvogels, met accent op verspreiding en aantallen in 1992. In de volgende jaarverslagen zullen vooral ontwikkelingen in aantallen en verspreiding een belangrijke rol gaan spelen. Schaarse en algemene soorten worden maar ten dele besproken, met nadruk op algemene soorten (BMP). In de volgende verslagen zullen deze soorten een meer prominente aandacht krijgen.

Interessant in het rapport zijn bijvoorbeeld het aantal geschatte territoria van kolonievogels en zeldzame soorten. Om daarvan maar enkele te noemen: Geoorde Fuut (170-180), Roerdomp (150-180), Grauwe Gans (1200-1300), Kluut (9000-9200), Steltkluut (14), Griel (1), IJsvogel (150-180), Grote Karekiet (400), Buidelmees (225-250), Grauwe Klauwier (170-190), Roek (38.000), Europese Kanarie (160-200), Roodmus (50-60), Oortol (18-20), Grauwe Gors (50-75). De besprekingen per soort geven interessante informatie die soms zelfs voor de doorgewinterde vogelaar spectaculair kunnen zijn.

Arend-Jan van Dijk, Fred Hustings & Theo Verstraal: Sovon Broedvogelverslag 1992. 88 bladzijden, 21 tabellen, 28 figuren, tekeningen van Elwin van der Kolk, Ed Hazebroek & M. Smit. Sovon-monitorrapport 1994/03. Uitg. Sovon, Beek-Ubbergen. Prijs f 25,-. Te bestellen door overmaking op girorekening 2 905 988 ten name van SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen, onder vermelding van 'Sovon-monitoringrapport 1994/03, Broedvogels 1992' en naam en adres.

Punt Transect Tellingen wintervogels 1992/1993

Sinds december 1978 organiseert Sovon, in samenwerking met Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), tellingen van doortrekkende en overwinterende vogelsoorten in Nederland: het Punt Transect Tellingen-project (PTT-project). Het doel van dit project is om vast te stellen welke korte- en lange-termijnveranderingen optreden in aantallen van deze vogelsoorten. Daarnaast wordt informatie verzameld over aantalsveranderingen binnen één winter en veranderingen in de verspreiding. Dit rapport behandelt primair de resultaten van het seizoen 1992/1993, maar bij een aantal soorten wordt ook stilgestaan bij de ontwikkelingen tijdens de gehele periode 1978-1992. In deze periode namen onder meer in aantal toe Fuut, Blauwe Reiger, Aalscholver, Nijlgans, Winterkoning, Roodborst, Merel, Staartmees, Glanskop, Boomklever, Vink

en Putter. Sprake van stabilisatie of een lichte terugval na een overwegend stijgende ontwikkeling in het aantal overwinteraars over de gehele periode valt op bij Smient, Tafelend, Havik, Buizerd, Stormmeeuw, Holenduif, Kokmeeuw, Kramsvogel, Ekster en Rietgors zijn soorten die in 1992 verder achteruit zijn gegaan. Soorten als Dodaars, Patrijs, Meerkooi, Turkse Tortel, Zanglijster, Huismus en Bonte Kraai gingen in 1992 niet verder achteruit, maar vertonen over de gehele periode een duidelijke afname. Ten slotte werden Kolgans, Brandgans, Rotgans, Kuifeend en Kievit in december 1992 gemiddeld meer waargenomen dan in de periode 1978-1991. Wellicht heeft daar de weergesteldheid een grote invloed op. Opvallend weinig gezien, werden Wintertaling en Koperwiek.

H. Groot, W. Hagemeijer & T. Verstraal: Punt Transect Tellingen in seizoen 1992/93 in Nederland. Sovon-monitoringrapport 1994/04. Uitg. Sovon, Beek-Ubbergen. Prijs f 25,-. Te bestellen door overmaking op girorekening 2 905 988 ten name van Sovon, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen, onder vermelding van 'Sovon-monitoringrapport 1994/04, PTT-project 1992/93' en naam en adres.

Brent Geese in the Wadden Sea

Dit rapport over de Rotgans bevat de aanbevelingen, de presentaties en de discussie-onderwerpen van de Internationale Workshop Brent Geese in the Wadden Sea die de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee op 22 en 23 september 1994 heeft georganiseerd. Tevens is hierin opgenomen alle informatie over de Rotgans in de drie waddenlanden Denemarken, Duitsland en Nederland: populatie-ontwikkeling, habitatkeuze, verspreiding door de seizoenen, wet- en regelgeving, schadeproblematiek en toekomstige ontwikkelingen.

De workshop-deelnemers (de lijst is opgenomen achterin het rapport) dringen aan op een 'Rotgans Beheersplan voor de Waddenzee', waarin voor een integrale aanpak wordt gekozen. Het rapport bevat ook informatie over Rotgans buiten de Waddenzee, zoals over de Zwartbuikrotgans in Groot-Brittannië 1988-1994, Rotgans in Frankrijk, de Witbuikrotgans in de USA en een lijst van actieve rotgansonderzoekers en hun werk en publikaties uit de jaren negentig.

Het is prijzenswaard dat dit keurig uitgegeven rapport zo kort nadat de workshop had plaatsgevonden, een maand later al kon verschijnen. Willen wij namelijk tot een goede bescherming van de Rotgans komen dan is het van groot belang dat een internationaal waddenbeheersplan, gevolgd door een algemeen beheersplan voor de Rotgans, zal worden opgesteld. Zie ook 'Natuur en Milieu' 19 (1): 16-17.

Jacqueline van Nugteren: Brent Geese in the Wadden Sea. Proceedings of the international workshop 'Brent Geese in the Wadden Sea', Leeuwarden, The Netherlands, 22-23 September 1994. 216 bladzijden, 20 zwart-witfoto's, vele figuren en tabellen (1994). Uitg. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, postbus 90, 8860 AB Harlingen, 05178 - 15 541. Het rapport is te bestellen door overmaking van f 15,- op postgirorekening 1 726 195 van de Waddenvereniging, Harlingen, onder vermelding van 'Brent Geese Wadden Sea'.

L'hivernage des oiseaux d'eau en Alsace

Als speciaal nummer van 'Ciconia' (jaargang 18: 1-255, 1994) is een boek uitgegeven over de voorkomende watervogels in de winter in de Elzas. In dit boek wordt de uitslag gegeven van vijftien jaar lang tellingen van watervogels over een lengte van 185 km langs de Rijn aan de Duits-Franse grens en het vlakke gebied van de Elzas. Systematisch werden 36 vogelsoorten geteld zoals duikers, Aalscholver, Blauwe Reigers, zwanen, ganzen, eenden en Meerkoten. De maandelijkse tellingen werden uitgevoerd van oktober tot maart van 1976/1977 tot 1990/1991. Gemiddeld werden 105.000 vogels aan de Rijn en meer dan 20.000 watervogels in de rest van de Elzas geteld. De populatie in de Rijn bevat 13% van het totaal aantal watervogels dat in Frankrijk 's winters wordt geteld, zodat het na de Camargue voor het tweede belangrijkste Franse watervogelgebied in de winter geldt. Vier vogelsoorten maken meer dan 90% van het totaal uit namelijk Wilde Eend (42%), Kuifeend (26%), Tafelend (14%) en Meerkoet (11%), dertien andere vogelsoorten zijn algemeen voorkomend en regelmatig aanwezig met een gemiddelde van meer dan vijftig exemplaren in januari. Negentien andere soorten zijn zeldzamer en worden niet in elke wintermaand of in elke winter waargenomen. De grootste veranderingen vertoonden de toename van de Aalscholver en in mindere mate die van de Knobbelzwanen, Smient, Krakeend, Kuifeend en Brilduiker. De Pijlstaart nam sterk in aantal af en in mindere mate ook Slobbeend, Tafelend en Meerkoet. Voor de andere soorten werd gedurende de vijftien jaar geen wijziging in aantallen vastgesteld.

De Rijn is een internationaal belangrijk overwinteringsgebied voor Krakeend, Wilde Eend, Tafelend, Kuifeend en Meerkoet. Voor Frankrijk zijn de volgende soorten van belang: Knobbelzwaan, Rietgans, Krakeend, Wilde Eend, Tafelend, Kuifeend, Brilduiker en zaagbekken aanwezig van 13% (Krakeend) tot 43% (Kuifeend) van tellingen in Frankrijk. Derhalve wordt het gebied als belangrijk Europees, zowel als Frans wetlandgebied aangemerkt.

Andres, C., C. Dronneau, Y. Muller & P. Sigwalt (1994): L'hivernage des oiseaux d'eau en Alsace. Ciconia 18: 1-255. Uitg. Centre d'Etudes Ornithologiques d'Alsace, section scientifique de la Ligue d'Alsace pour la Protection des Oiseaux, Yves Muller, La Petite Suisse, Eguels-hardt, F-57230 Bitch, Frankrijk. ISSN 0335-5721.

Stafkaart van oerbos in Białowieża

Op de grens tussen Polen en Wit-Rusland ligt een van de laatste grote oerwouden van Europa. Het bos heeft een totale oppervlakte van 1250 km².

Het Poolse deel is 580 km². Hiervan is 47 km² bosreservaat, bijna zonder invloed van de mens. De bomen halen hier voor Westerse begrippen enorme afmetingen. Soorten als Ratelpopulier en Ruwe Berk worden hier 30 tot 35 meter hoog en hebben een stamomvang van wel één meter. Door de grote oppervlakte, hoge na-

tuurlijkheid en variatie in bosbegroeiingen is de natuur zeer rijk. Zo is het bos de laatste wijkplaats van de Europese Wisenten en leven er nog Wolven en Lynxen.

Ook de vogelrijkdom is zeer groot. Vooral het aantal halebreeders is hoog door de vele dode stammen die nog overeind staan en de hoge leeftijd van de bomen. Zo broeden er negen spechtesoorten, waaronder de Middelste Bonte, Drieteen-, Witrug- en Grijskopspecht. Maar ook soorten als Kleine Vliegenvanger en Withalsvliegenvanger zijn algemeen in het bos. De Schreeuwarend is samen met de Wespendif de meest opvallende stootvogel. In de natte delen van het bos, die bestaan uit elzebroekbossen, broeden Kraanvogels, Zwarte Ooievaars en Witgatjes. Op de drogere delen komen Hazelhoenders en nog enkele Auerhoenders voor. Het bos is niet alleen bijzonder vanwege het voorkomen van deze soorten, maar hier zijn veel soorten in hun natuurlijke biotoop waar te nemen.

De plantengroei is ook erg gevarieerd, van een zeer nat elzenbroekbos langs bosbeekjes tot drogere zandgronden met grove-dennenbos. De meeste bossen hebben een rijke kruidlaag met veel soorten van de oudere bossen. Veel Grootbloemuur, Maagdenpalm, Daslook, Grote Keverorchis, Slanke Sleutelbloem en dergelijke.

Het Poolse deel van het bos is een strikt reservaat en is alleen toegankelijk met een gids. Rondom het reservaat ligt een zeer groot bos van 53.000 ha. Hier wordt op kleinschalige extensieve manier hout geoogst. Door deze manier van bosbouw zijn veel soorten planten en dieren die voorkomen in het reservaat gedeelte, in dit bos te vinden. Ook liggen er kleinere bosreservaten in dit gebied. Zowel het oerbos als het produktiebos is doorsneden met een paddenraster van één bij één kilometer.

Buiten het bos liggen ook interessante gebieden, zoals beekdalen en graslandcomplexen. Door het extensieve gebruik is dit cultuurland rijk aan natuur. Mooie hooilandjes, veel Ooievaars en Grauwe Klauwieren en dergelijke.

Het is een uniek gebied dat de laatste jaren steeds vaker door Westerse natuurliefhebbers wordt bezocht. Vandaar dat de Noordpoolse Bond voor Vogelbescherming (PTOP) onlangs een kaart van de omgeving van Białowieża heeft uitgegeven.

De kaart heeft een schaal van 1:50.000. De legenda komt praktisch overeen met die van de Nederlandse stafkaart. Kleine landwegen, hoogtelijnen en zelfs de vaknummers van de bossen staan weergegeven op de kaart.

Op de achterzijde staat een beknopte beschrijving van de vegetatie. De plantengroei in het bos van de beekdalen tot aan de hogere gronden wordt beschreven, waarbij enkele kenmerkende soorten worden genoemd. De kaart is echter speciaal gemaakt voor vogelliefhebbers. Zo is er een korte beschrijving van de avifauna en er worden van 36 karakteristieke en zeldzame broedvogelsoorten aantallen genoemd en broedbiotoop beschreven. Op de kaart zijn de biotopen van de verschillende soorten met symbolen aangege-

ven waar de trefkans het hoogst is. De tekst is in het Pools, Duits en Engels.

De PTOOP hoopt door de verkoop van deze kaarten geld te verzamelen voor activiteiten in Noord-oost Polen. Deze activiteiten zijn: voorlichting, acties voor bescherming van bedreigde gebieden en inventarisaties. Ook heeft de PTOOP, als enige particuliere natuurbeschermingsorganisatie in Polen, grond aangekocht in diverse waardevolle gebieden, waaronder de Biebrza en Białowieża.

De kaart is te verkrijgen door overmaking van f 10,- (inclusief verzendkosten) op gironummer 1 972 032 ten name van J. Bredenbeek, Ridderstraat 16, 8061 GJ Hasselt, 05209 - 3146. Tevens zijn hier ook PTOOP-kaarten van de Biebrza te verkrijgen (f 20,-).

CLM maakt natuur op boerenbedrijf meetbaar

11.000 liter melk en 67 natuurpunten per hectare. Zo zou de produktie van een boer er in de toekomst uit kunnen zien, als het aan het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) in Utrecht ligt. Het CLM is bezig met het ontwikkelen van een natuurmeetlat voor landbouwbedrijven. De eerste fase hiervan is nu afgerond.

Met de natuurmeetlat kunnen boeren en tuinders aantonen hoeveel natuur er op hun bedrijven aanwezig is. Dat is van groot belang, zeker nu minister Van Aartsen van LNV in zijn concept-prioriteitennota aangeeft dat hij veel waarde hecht aan natuurbeheer door boeren.

Het ontwikkelen van de natuurmeetlat is gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Agrarisch natuurbeheer is momenteel onderwerp van discussie. Het CLM is ervan overtuigd dat boeren en tuinders een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het behoud en het bevorderen van biodiversiteit. De natuurmeetlat is daarbij een hulpmiddel. Met behulp van de meetlat kan een boer of tuinder de samenleving laten zien hoeveel natuur hij 'produceert'. Hij kan zijn natuurscore vergelijken met die van collega's en zo nodig maatregelen treffen om de score te verbeteren. Ten slotte kan de meetlat de basis vormen voor beloning van natuurproduktie. De meetlat is geschikt voor alle bedrijfstakken en geeft een zo compleet mogelijk beeld van de natuur op een bedrijf.

De natuurmeetlat werkt als volgt: een boer of tuinder inventariseert - al dan niet met hulp van vrijwilligers - een aantal kenmerkende soorten planten en dieren op zijn bedrijf. Met behulp van een rekenformule berekent hij vervolgens een 'natuurscore' voor verschillende bedrijfsonderdelen. Er zijn scores voor de ecologische waarde (hoe waardevol is een soort uit oogpunt van biodiversiteit) en de belevingswaarde (in hoeverre draagt een soort bij aan het instandhouden van een aantrekkelijk landschap).

Het inventariseren van soorten is bewerkelijk en vereist een zekere deskundigheid. Bovendien moet het gebeuren in een tijd dat de boer het toch al druk heeft. Het CLM gaat daarom na welke mogelijkheden er zijn om tijd te besparen: door zo effectief mogelijk te inventariseren of

door ondersteuning, bijvoorbeeld door vrijwilligers.

Het CLM wil de natuurmeetlat op de zelfde manier introduceren als twee andere succesvolle meetinstrumenten, de mineralenboekhouding en de milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen. Boeren in Waterland (N.-H.) gaan dit voorjaar met de meetlat aan de slag. In 1996 en 1997 wil het CLM studiegroepen elders in het land met de meetlat laten werken. Uiteindelijk moet dit leiden tot een meetlat, die elke boer of tuinder op zijn bedrijf kan toepassen.

Het rapport 'Naar een natuurmeetlat voor landbouwbedrijven' kost f 25,- en kan telefonisch of schriftelijk worden besteld bij het CLM, postbus 10015, 3505 AA Utrecht, 030 - 441 301, fax 030 - 441 318, onder vermelding van 'CLM-rapport 169 - 1995'.

Brochure 'Tijd voor weidevogels'

De brochure 'Tijd voor weidevogels', uitgegeven door het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM), is bedoeld voor boeren en loonwerkers. De brochure bevat fraaie foto's van weidevogels en hun eieren en geeft boeren en loonwerkers tips hoe bij de werkzaamheden nesten te ontzien. De brochure is verkrijgbaar bij het CLM en wordt verspreid door de provinciale stichtingen Landschapsbeheer.

I. Corten, A. van Paassen & K. Klaver (redactie): Tijd voor weidevogels. 17 bladzijden, 37 kleurenfoto's, 3 figuren (1995). Uitg. Centrum voor Landbouw en Milieu, postbus 10015, 3505 AA Utrecht, 030 - 441 301, fax 030 - 441 318, bezoekadres Amsterdamsestraatweg 877, Utrecht. Het boekje is verkrijgbaar voor f 7,50 onder vermelding van nummer 167-1995 bij Landschapsbeheer (voormalige Stichting LONL), Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht, 030 - 340 777 en bij de provinciale stichtingen voor natuur- en landschapsbeheer.

Boekje 'Handvat voor weidevogelbescherming'

Het boekje 'Handvat voor weidevogelbescherming' is een uitgave van Landschapsbeheer Nederland en is bedoeld voor vrijwilligers. Het bevat uitgebreide informatie over weidevogels, vormen van weidevogelbescherming en de samenwerking met boeren. Het boekje is te verkrijgen bij Landschapsbeheer Nederland en bij de provinciale stichtingen.

Aad van Paassen & Otto Vloedgraven, onder redactie van Frans Buissink: Handvat voor weidevogelbescherming. Een boekje voor vrijwilligers en boeren die zich willen inzetten voor het beschermen van weidevogels. 48 bladzijden, 6 bijlagen, 26 kleurenfoto's, 19 figuren (1995). Uitg. Landschapsbeheer Nederland, Utrecht. ISBN 90-71245-14-4. Landelijke coördinatie: Landschapsbeheer Nederland (voorheen LONL) 030 - 340 777.

Poster 'Tijd voor weidevogels'

Ook de poster is bedoeld voor boeren en loonwerkers. De kleurrijke poster toont wat boeren en loonwerkers tijdens hun belangrijkste werkzaamheden op het land kunnen doen om weidevogels te ontzien. De poster wordt door de melkrijders bij de boeren bezorgd. Loonwerkers krijgen de poster en de brochure rechtstreeks toegestuurd. Extra exemplaren zijn verkrijgbaar bij het CLM en Landschapsbeheer Nederland.

Diaserie 'Vrijwillige weidevogelbescherming'
De diaserie is samengesteld door Land- schaps- beheer Nederland. Deze is bedoeld voor vrijwilli- gers en gemaakt om te gebruiken tijdens lezin- gen en cursussen. De diaserie is op uitleenbasis te verkrijgen bij de provinciale stichtingen Land- schapsbeheer.

Behalve het Centrum voor Landbouw en Milieu en Land- schapsbeheer Nederland werken aan het project Weidevogels mee: het Landbouw- schap en Vogelbescherming Nederland.

■ Centrum voor Landbouw en Milieu, postbus 10015, 3505 AA Utrecht, 030 - 441 301, fax 030 - 441 318.

Telefoonnummers van stichtingen/organisaties actief met weidevogelbescherming:

Groningen:	050 - 345 199
Friesland:	05109 - 3 037
Drenthe:	05920 - 16 616
Overijssel:	05290 - 1 731
Gelderland:	030 - 340 777
Flevoland (i.o.):	03200 - 53 505
Utrecht:	030 - 205 534
Noord-Holland:	023 - 143 080
Limburg:	04750 - 31 200
Zuid-Holland:	01820 - 24 500
Zeeland:	01100 - 30 936
Noord-Brabant:	030 - 340 777

Video 'Natuurlijk boeren in Waterland'

Het Samenwerkingsverband Waterland (SVW) presenteert ter ere van haar 12½-jarig bestaan een diaklankebeeld op VHS-video dat de titel draagt 'Natuurlijk boeren in Waterland'.

De video is een informatief document over de eerste vormen van agrarisch natuurbeheer in het waardevolle veenweidegebied Waterland dat ten noorden en oosten van de grootstedelijke gebie- den Amsterdam, Zaandam en Purmerend ligt. De video heeft een voorlichtingsfunctie aan pu- blik dat minder bekend is met agrarisch natuur- beheer door boeren. Maar ook mensen uit de agrarische gebieden elders kunnen bij het zien van de video enthousiast worden en initiatieven nemen.

Een belangrijk uitgangspunt van het SVW is dat behoud van de natuurwaarden op de cultuur- gronden van Waterland alleen mogelijk is door behoud van de boerenbedrijven die aan agra- risch natuurbeheer doen. De video draagt daar- om ook de titel 'Natuurlijk boeren in Waterland'. Het Samenwerkingsverband Waterland bestaat sinds 1982 en wordt gevormd door de Werk- groep Jonge Boeren Waterland, de Milieufederatie Noord-Holland, het Centrum voor Landbouw en Milieu en enkele individuele natuurbescher- mers. Het SVW wil agrarisch natuur- en milieu- beheer bevorderen door overleg, onderzoek, voorlichting en uitvoering van praktische maat- regelen. Voorbeelden zijn: weidevogelonderzoek, weidevogelbescherming (in 1994 bij 118 bedri- ven, door boeren en 200 vrijwilligers) onderzoek Boerenzwaluwen in moderne stallen, aanleg na- tuurlijke oeverbescherming, onderzoek bloemrij- ke slootkanten, rietlandbeheer, aanleg grasba- nen.

Het komende jaar houdt het SVW zich, naast het continueren van een aantal projecten, met nieu- we projecten bezig, zoals voorlichting agrarisch

natuurbeheer, experiment aanpassing stikstof- bemesting, aanleg drinkplaatsen. Ook zal wor- den onderzocht of er onder de boeren die grazen- de ganzen, Smienten en Meerkoeften op hun land hebben, genoeg draagvlak is om tot een ge- doogpremie te komen voor het ter beschikking stellen van percelen.

De video duurt 30 minuten en is te bestellen bij SVW, T. Bouwhuis, De Erven 2, 1151 AS Broek in Waterland, 02903 - 3048.

Video Modderen in Moerassen

Na een anderhalf jaar durende periode van op- names en afwerking is in november 1991 de film 'Modderen in Moerassen' gereedgekomen (16 mm kleur, 43 minuten). Deze film, die in op- dracht van de Directie Flevoland van Rijkswa- terstaat werd vervaardigd door cineast Izaak van der Noordt samen met bioloog Mennobart van Eerden, geeft een beeld van het zoetwatereco- systeem bekeken door de ogen van een karak- tertervogel uit de Nederlandse delta: de Aalschol- ver. Vervolgd en ernstig bedreigd tot in de jaren zestig is de soort nu bezig aan een spectaculaire come back. Dit verhaal staat helaas niet model voor de toestand van alle kwetsbare plante- en diersoorten in onze zoete wateren. Tal van soor- ten die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van wetlands, worden ernstig bedreigd door bio- toopverlies, vervuiling en overexploitatie van het milieu. Er moet en kan nog veel gebeuren op het gebied van herstel en ontwikkeling van natte na- tuurgebieden. Meer dan ooit is de mens nu ook in staat om nieuwe wetlands te ontwikkelen, schakels in een keten van natte natuurgebieden, in Nederland maar ook daarbuiten.

De film is meer dan een natuurdocumentaire al- leen. Ze gaat over wetlands en ecologie maar belicht ook de rol van de mens in het geheel. Centraal in de film staan twee belangrijke Neder- landse gebieden: de Oostvaardersplassen en het IJsselmeer. De rol van de visserij, de ver- mesting, de chemische vervuiling en de aanwe- zigheid van land en water van voldoende schaal zijn centrale thema's die langs de rode draad van het aalscholverleven worden opgevoerd. De Aalscholver is slechts één van de vele soorten in het voedselweb van het zoetwater-wetland, alle- maal met hun eigen eisen en met een eigen ver- haal.

Water is de motor in het moeras, al het leven is ervan afhankelijk. De waterstand in het moeras- gebied de Oostvaardersplassen wordt bepaald door regenval, verdamping en handelen van de mens. De film toont treffend hoe planten, vissen en vogels op wisselende waterstanden inspelen. Ook de relaties die dieren onderling hebben, ko- men aan bod, relaties die bekend zijn geworden door recent uitgevoerd onderzoek. Die dynamiek is kenmerkend voor grootschalige wetlands zo- als wij die alleen nog in natuurlijke delta's tegen- komen. In de Oostvaardersplassen moet de mens voor die onmisbare dynamiek een handje helpen. Water is ook de basis voor het leven in een meer. Vissen, vogels en de mens zijn afhan- kelijk van een goede waterkwaliteit. Anders dan de vogels kunnen vissen, worden gehinderd

door barrières in de vorm van dammen en sluisen. Bovendien speelt de visserij door de mens een belangrijke rol bij het voedselaanbod voor de vogels.

De internationale dimensie is als een overkoepelend kader toegevoegd: een kijkje in de Deense en Duitse kolonies van de Aalscholver in de zomer alsmede de situatie in het wintergebied in Frankrijk en Spanje. De problematiek van de internationale natuurbescherming komt daarmee sterk naar voren.

Een keten van natte natuurgebieden, de wetlands, noodzakelijk om te overleven maar zo sterk als de zwakste schakel. Ze functioneert alleen bij de gratie van een uitgebalanceerd beheer en onderlinge afstemming van belangen. Modderen in moerassen, vogels doen het van nature, wij echter staan nog aan het begin van een belangrijke nieuwe fase van werken aan wetlands. Natuurontwikkeling op het grensvlak van water en land, een zaak van levensbelang!

Modderen in moerassen. Een film over natuurontwikkeling en wetlandbeheer in opdracht van Rijkswaterstaat, Directie Flevoland. Filmduur 43 minuten. Samenstelling, teksten en research Mennobart van Eerden, productie, camera en regie Izaak van der Noordt, muziek Maarten Hartveldt, commentaarstem Dick Klees. Fiction film 1991. Uitg. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, postbus 600, 8200 AP Lelystad, 03200 - 97 159.

Texel - de Hoge Berg en het Lage land

Een halve eeuw ná Thyse dat deed, wordt de natuur van Texel opnieuw beschreven. Kunstenaar Erik van Ommen en vertelster Wilma Brink-

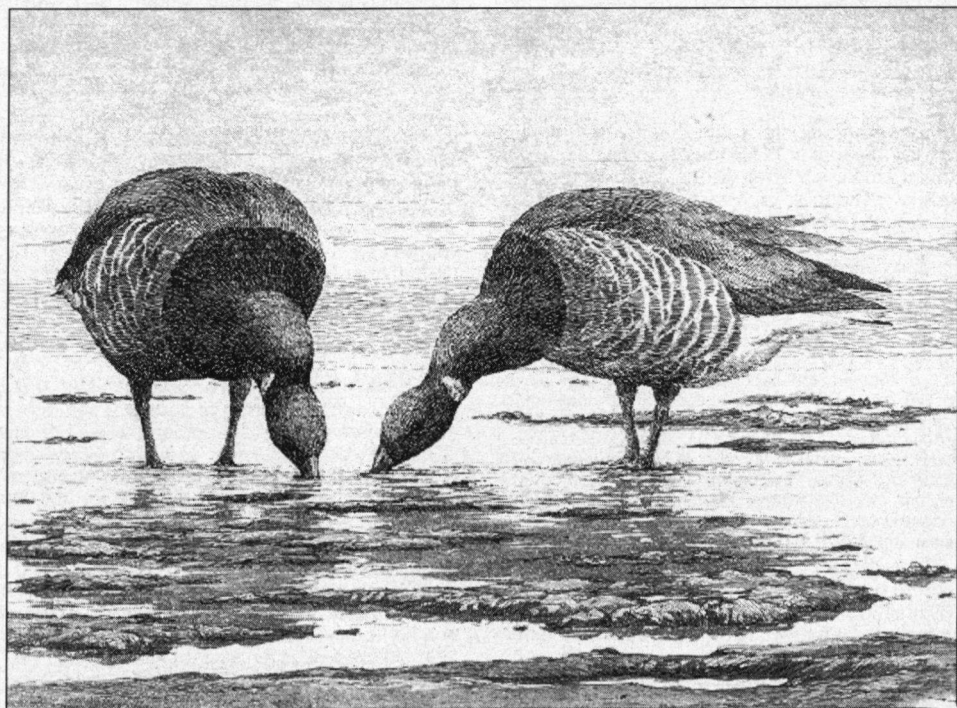
hof nemen de lezer én kijker mee op een tocht over de Hoge Berg en het Lage Land: Thyse's vogelparadijs!

Ze hebben gepraat met een echte Texelse vogelaar, Adriaan Dijkse, die met zijn tweelingbroer samen is opgegroeid in de Texelse natuur.

In dit kleine, maar fijne boekje legt beeldend kunstenaar Erik van Ommen de natuurrijkdom van Texel vast in aquarellen, etsen en tekeningen. Het boek neemt de lezer mee langs de meest kenmerkende plekken van Texel, waarbij de vogels een zeer belangrijke plaats innemen. De begeleidende tekst komt voort uit een gesprek met Adriaan Dijkse, een Texelse vogelaar in hart en nieren, die zich momenteel onder meer bij EcoMare bezighoudt met publieksvoorlichting.

Het boekje zal velen inspireren beter te kijken naar al het moois in de natuur, in het bijzonder het waddeneiland Texel waarbij het kijken naar de prachtige illustraties van Erik van Ommen een extra reden is om het aan te schaffen.

Erik van Ommen & Wilma Brinkhof: Texel - De Hoge Berg en Het Lage land. 80 bladzijden, vele aquarellen, etsen en tekeningen, informatie over het tekenen van vogels, lijsten van vogel- en vlindersoorten die voorkomen op Texel (1995). ISBN 90-75318-01-4. Uitg. EcoMare, Ruyslaan 92, 1796 AZ De Koog, 02220 - 17 741. Prijs f 25,- (bij EcoMare en boekwinkels op Texel). Te bestellen door overmaking van f 35,- (inclusief f 10,- verzendkosten) op VSB bankrekening 89.34.46.823 (postbank 2459), ten name van Stichting Texels Museum, onder vermelding van 'boek Van Ommen'.

Rotganzen op het wad.

Ets van Erik van Ommen.

Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen door overheidsinstellingen, 1992

In deze publikatie zijn de resultaten vermeld van een onderzoek dat het Centraal Bureau voor de Statistiek over dit onderwerp heeft gehouden onder Rijks-, provinciale en gemeentelijke overheidsinstellingen. Het rapport bevat ook een verkorte weergave van de uitkomsten van een onderzoek dat de Unie van Waterschappen in 1990 onder de waterschappen heeft uitgevoerd. Over de volgende items zijn gegevens opgenomen:

- Hoeveelheid gebruikte chemische bestrijdingsmiddelen (in kg actieve stof); deze gegevens zowel per (groep van) instelling(en), per actieve stof als per toepassingssector.
- Beleid ten aanzien van het gebruik van chemische middelen (te verwachten trend in het gebruik, beperkingen en verboden, motiveringen ten aanzien van het al dan niet gebruiken).
- Oppervlakten waarop alternatieve onkruidbestrijding wordt uitgevoerd (per type beplanting en naar wijze van uitvoering).

Uit het onderzoek blijkt, dat bij alle overheidsinstellingen het gebruik sterk tot zeer sterk is afgenomen ten opzichte van 1986 (het voorlaatste jaar waarover het CBS een dergelijk onderzoek heeft uitgevoerd).

	1986	1992	verschil
	kg actieve stof		%
totaal gebruik	126 400	71 400	- 43,5
waaronder:			
in beplantingen	39 400	20 500	- 48,0
op verhardingen	28 000	26 900	- 4,0
op spoorwegen	20 900	11 100 1)	- 46,9
in waterlopen	15 100	3 800	- 74,9

1) In 1993 verder afgenomen tot 6 500 kg actieve stof.

Alhoewel wij dat niet kunnen aantonen, hebben wij het idee dat er verscheidene bestrijdingsmiddelen (zoals simazin) die nog veel worden gebruikt, schadelijk zijn voor vogelsoorten zoals Spreeuw, Groene Specht, Waterhoen en dergelijke die hun voedsel zoeken op sportvelden, begraafplaatsen, grasbermen, spoorwegtaluds, braakliggende terreinen en andere grazige terreinen.

A.C. de Leeuw: Gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen door overheidsinstellingen 1992. 58 bladzijden, 32 staten en tabellen (1995). Verkrijgbaar bij de SDU/Uitgeverij, 's-Gravenhage of via de boekhandel. Prijs f 19,75 (exclusief verzendkosten). Ook te bestellen onder kengetal C-20/1992 bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, afdeling Verkoop, antwoordnummer 5050, 6400 WC Heerlen. Telefoon bestelservice 045 - 707 970, fax 045 - 706 268. Nadere informatie over de inhoud van de publikatie is verkrijgbaar bij drs. T.P.J. Loorij, doorkiesnummer 070 - 3 374 204.

Flora & Fauna van Europa

Michael Chinery, bekend van verscheidene goed te gebruiken gidsen, heeft een boek over de flora en fauna van Europa samengesteld. Achtereenvolgens komen aan bod de bloeiende kruiden, bomen en struiken, zwammen, algen, zoogdieren, vogels, reptielen en amfibieën, vissen en

ongewervelde dieren. Elk hoofdstuk is door een andere auteur geschreven. Vanzelfsprekend hield Chinery zich met verscheidene hoofdstukken bezig. Het hoofdstuk over de vogels is geschreven door J. Elphick. De illustraties van de vogelsoorten en de beschrijvingen zijn enigszins in de trant van een vogelgids naar voren gebracht op A4-formaat, prachtige kleurenfoto's en verspreidingskaartjes vullen de tekst aan. De verspreidingskaartjes reiken van IJsland tot het westelijke deel van Griekenland, in het zuiden tot en met Sicilië, zodat bijvoorbeeld Malta, Griekse eilanden, Turkije en Cyprus daar niet meer op voorkomen. Echter voor de meeste gebruikers van het boek ruim voldoende. Een fijn naslagwerk, maar niet geschikt om mee op reis te nemen.

Michael Chinery: Flora & Fauna van Europa. 384 bladzijden, 2200 afbeeldingen in kleur, 200 kaartjes en diagrammen. (1994). Vertaling en bewerking uit het Engels door drs. Peter Heukels. ISBN 90-5210-175-2. Uitg. B.V. Uitgeversmaatschappij Tiron, Baarn. Prijs f 99,50.

Atlas van vogels van Nederlands Continentaal Plat

Als onderdeel van het biologisch monitoringprogramma van het Rijksinstituut voor Kust en Zee/RIKZ (voorheen Dienst Getijdewateren) worden vanaf 1989 tweemaandelijks vogeltellingen op het Nederlandse Continentaal Plat uitgevoerd. Het monitoringonderzoek is gericht op het verzamelen van systematische, voortschrijdende informatie voor beleidsontwikkeling en beleids-evaluatie. Vogels en zoogdieren vormen doelvariabelen in het integraal waterbeheer, reden waarom speciaal op deze groepen gerichte metingen worden georganiseerd.

In 1984 is gestart met een basisonderzoek waar op in het gerapporteerde onderzoek wordt voortgebouwd. Vandaar dat nu gegevens uit twee tijdvakken van elk circa drie jaar met elkaar konden worden vergeleken. Het betrokken onderzoek heeft een lacune in kennis van onze watersystemen gevuld. Het wordt nu steeds beter bekend waar, wanneer en welke vogelsoorten op zee voorkomen.

Op 150 meter hoogte wordt over zee gevlogen en alle vogels worden geteld die aanwezig zijn op een smalle strook water naast het vliegtuig. Door elke twee à drie minuten apart te beschouwen, worden als het ware monsters van het zeeoppervlak genomen die ongeveer 1 km² groot zijn. Voor vijftien soorten of soortgroepen is een analyse gemaakt. Per tweemaandelijks periode is een verspreidingskaart gemaakt waarin met grijstinten een indruk is gegeven van 250.000 vogels in het broedseizoen (april-juli) tot 750.000 vogels in de winter (december-maart). Iets minder dan de helft hiervan komt geconcentreerd in de kustzone voor.

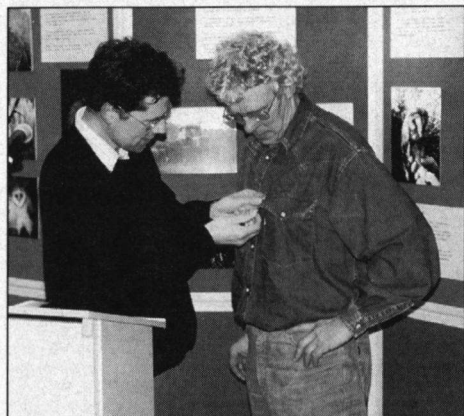
Deze atlas bevat zo ontzaglijk veel interessante gegevens dat het nauwelijks mogelijk is om in een kort bestek daar diep genoeg op in te gaan. Vanzelfsprekend is het seizoen maatgevend voor de bevolking. Omdat zeevogels pas gaan broeden als ze vier tot twaalf jaar oud zijn, zijn ook Noordse Stormvogels, Jan van Genten, Drie-

teenmeeuwen en alkachtigen in het broedtijd op het Nederlandse Continentaal Plat te vinden. Er kunnen gebieden worden onderscheiden die voor vogels vergelijkbaar zijn met de internationale betekenis zoals bedoeld in de Ramsar Conventie en de EG-Vogelrichtlijn. De oestergronden zijn in de nazomer/herfst en het Bruine-Bankgebied is in de winter van groot belang voor de alkachtigen. De kustzone is het gehele jaar vogelrijk. De database die eraan ten grondslag ligt, is ook voor andere doelen bruikbaar en beschikbaar. Gegevens zijn en worden door de Directie Noordzee van Rijkswaterstaat gebruikt voor een analyse van de bestrijding van olieverontreiniging. De gegevens zijn in het kader van de North Sea Task Force ingebracht in een internationale database aan de hand waarvan een gevoeligheidsatlas van vogels voor oppervlaktevervuiling is gemaakt.

Henk J.M. Baptist & Pim A. Wolf: Atlas van de vogels van het Nederlands Continentaal Plat. 168 bladzijden, 151 figuren, 7 tabellen (1993). Engelse samenvatting. Rapport DGW-93.013. Uitg. Rijkswaterstaat, Dienst Getijdewateren, postbus 8039, 4330 EA Middelburg, 01180 - 72 329. ISBN 90-369-0433-1. De atlas kan worden besteld door overmaking van f 25,- op girorekening 948 540 of banknummer 53.910.5988 van IBN-DLO Wageningen, postbus 23, 6700 AA Wageningen, onder vermelding van naam en adres en 'rapport DGW-93.013, Atlas Ned. Continentaal Plat'.

De Kerkuil

Bij de presentatie van het boek 'De Kerkuil' is de auteur, Johan de Jong, onderscheiden met De Gouden Lepelaar. Het is een onderscheiding die Vogelbescherming uitreikt aan mensen die zich als vrijwilliger bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor vogels. Johan de Jong is de laatste tien jaar landelijk coördinator van de Kerkuilwerkgroep Nederland van de zestien regionale Kerkuilwerkgroepen. In Friesland doet hij al sinds het begin jaren zeventig onderzoek naar Kerkuilen. In totaal houden circa achthonderd mensen zich in ons land intensief bezig met deze vogelsoort.

Bij de presentatie van het boek 'De Kerkuil' wordt De Gouden Lepelaar opgespeld bij de auteur Johan de Jong door drs. Eduard Osieck, Leeuwarden, 6 maart 1995. Naar een kleurenfoto van Albert Fopma.

Johan de Jong houdt zich zowel bezig met wetenschappelijk onderzoek als met het beschermingswerk. Hij is thans bezig met zijn dissertatie ter verkrijging van de doctorale graad.

Na de inleiding behandelt hij onder meer de volgende hoofdstukken: uilen en mensen, de oorsprong van uilen, systematisch overzicht van uilen, verspreiding van de Kerkuil, de geluiden, het leefgebied, het menu, de broedbiologie, verplaatsingen, populatie-opbouw, van ei tot uitvliegen, beschermingsmogelijkheden, aantalsontwikkeling in Europa, België en Nederland, de Kerkuilwerkgroep Nederland; behandelt per provincie en als aanvulling een hoofdstuk over andere zeven soorten uilen in ons land. De afbeeldingen, waarvan vele in kleur, zijn een goede aanvulling bij de tekst. Ad Cameron maakte een aantal prachtige kleurenplaten voor het boek. Vele verspreidingskaarten en biotoopfoto's ondersteunen goed de tekst die voor een belangrijk deel van Nederlandse situaties uitgaat. Een oernederlands boek over een oernederlands vogelsoort dat voor elke vogelliefhebber een schat van informatie herbergt.

Johan de Jong: De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen. 136 bladzijden, 40 zwartwitfoto's, 32 kleurenfoto's, 27 tekeningen, 21 kaarten, 4 kleurenplaten, 11 tabellen, 7 grafieken, 2 sonogrammen (1995). ISBN 90-330-1060-7. Uitg. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden. Prijs f 32,50. Het boek kan ook zonder betaling van verzendkosten worden besteld door overmaking van f 32,50 op postgiro 1 239 948 ten name van J. de Jong, 9247 CH Ureterp, 05125 - 3174, onder vermelding van 'boek Kerkuil'. Voor lezers van Het Vogeljaar neemt de auteur de verzendkosten voor zijn rekening!

Vogeltrek of winterslaap?

'Ook de zwaluwen gaan weg in de wintermaanden... maar ze gaan naar naburige streken, op zoek naar zonnige uithoeken in de bergen, daar zijn ze zelfs kaal en zonder veren aangetroffen'.

In 1940 promoveerde de vogelkenner en classicus Willem Karel Kraak tot doctor in de klassieke talen met een proefschrift over de vogeltrek in de klassieke oudheid²⁾. Het boek is nog steeds zeer interessant voor vogelaars met historische belangstelling, maar voor de niet klassiek geschoolde lezer bevat het een groot aantal onleesbare passages: de Griekse en Latijnse citaten zijn namelijk onvertaald weergegeven. De schrijver kon natuurlijk aannemen dat de klassici, voor wie hij destijds in de eerste plaats schreef, in staat waren teksten in die talen te begrijpen; voor andere geïnteresseerden echter is het vaak een tantaluskwelling dat er geestelijk voedsel wordt aangeboden waar zij niet van kunnen proeven. Nu, meer dan vijftig jaar later, is aan die kwelling een eind gekomen, omdat alle opgenomen citaten in vertaling verkrijgbaar zijn³⁾. Het boek van Kraak is zeker waard nog eens onder de aandacht te worden gebracht. Het bevat immers heel wat interessante en waardevolle informatie. De schrijver bespreekt eerst het verschijnsel vogeltrek in het algemeen en behandelt dan uitgebreid de opvattingen van schrijvers uit de oudheid over het wintergedrag van vogels.

In het eerste deel geeft hij een overzicht van meer algemene opvattingen over trek en rui, in het tweede deel bespreekt hij de trek van enkele tientallen vogelsoorten apart ⁴⁾. Daarbij vergelijkt hij moderne ornithologische opvattingen over de mediterrane vogeltrek met de gegevens die hij aantroef bij Griekse en Latijnse schrijvers. Dit zijn vooral Aristoteles en Plinius, maar ook vele anderen worden aangehaald, zowel uit de klassieke oudheid, als uit latere eeuwen. Zo blijkt uit een briefwisseling van Linnaeus met Ekmarck, dat men in de achttiende eeuw soms nog totaal in het duister tastte over de wintergewoonten van vogels. Daar staat namelijk over zwaluwen het volgende: *'Die overwinteren onder water. Tegen het eind van de zomer gaan ze in groepen naar de oevers van stromen en beken, onder voortdurend gekwetter: dan gaat er eerst een zitten op een rietstengel of een bies, dan komt er een tweede en een derde bij, en zo groeit dat aantal gestaag aan, tot de stengel doorbuigt onder het gewicht en met vogels en al onder water verdwijnt. Tijdens de eerste dagen van de bladmaand duiken ze weer op door een wonderbaarlijke speling der natuur, en kondigen het mooiste jaargetijde aan'* ⁵⁾.

Omdat deze theorie slechts zijdelings wordt genoemd, probeert Kraak er geen mogelijke verklaring voor te geven. Dat doet hij wel met de ideeën die in de klassieke oudheid leefden.

Ik geef als voorbeeld van dergelijke verklaringen zijn behandeling van de klassieke theorieën over het leiderschap bij de kwarteltrek. Van veel vogels wordt door klassieke schrijvers aangenomen, schrijft hij, dat ze bij de trek een gids nodig hadden om de weg te vinden. Bij de Kwartels waren dat er zelfs meer. Er was een mysterieuze vogel: *'de kychramos, die hen 's nachts oproept. En wanneer de jagers de stem daarvan hebben gehoord, weten ze dat de kwartels niet meer blijven'* ⁶⁾. Ook bestond de opvatting dat de Kwartels vanaf Griekenland met andere vogelsoorten samen vertrokken: *'wanneer ze van ginds arriveren hebben ze geen leiders, maar wanneer ze hiervandaan vertrekken, dan gaat de glottis met hen mee en de ortygomètra en de otos en de kychramos'* ⁷⁾. Van deze vogels is de otos een soort uil, misschien de Ransuil of de Velduil (Kraak bladzijde 69), of ook de Dwergooruil, immers de enige uil die wegtrekt; de ortygomètra is letterlijk vertaald de 'kwartelmoeder'; van de andere twee namen is onbekend welke vogelsoort ermee wordt aangeduid ⁸⁾.

Over deze opvattingen geeft Kraak een toelichting. Verschillende elementen zullen er vermoedelijk aan ten grondslag liggen: de waarneming van gelijktijdige trek van een aantal vogels, jagersbijgeloof en het geloof in een godin Ortygia, de verspooning van de kwarteltrek, 'een soort vegetatiegodin, naderhand opgegaan in de Artemiscultus'. De fabel van de kwartelmoeder, die lang heeft stand gehouden, kan ertoe hebben geleid dat *Crex crex* (die niet in Griekenland broedt) wellicht al door Middeleeuwse geleerden als de ortygomètra werd beschouwd, zowel in klassieke landen als bij ons. Vergelijk de namen *Re di quaglie*, *Wachtelkönig* en *Kwartelkoning*.

Kraak betoogt dat men voor de ornithologische verklaring van de kwartelmoeder moet zoeken onder de vogels die in Griekenland broeden en overweegt of er wellicht de Wateral mee kan zijn bedoeld (Kraak, bladzijden 103 & 104). Dergelijke verklaringen maken het boek boeiend voor historisch geïnteresseerde vogelliefhebbers.

Men kan het boek vooral lezen om zich te verbazen over merkwuurige ideeën die ooit hebben bestaan, maar er kunnen zeker ook conclusies uit worden getrokken over de vogeltrek in de klassieke oudheid. Er staan genoeg citaten in waaruit blijkt dat men 2000 jaar geleden van een aantal vogelsoorten bepaalde trekvormen en gewoontes goed had waargenomen. Deze waarnemingen worden door Kraak, zoals gezegd, in de oorspronkelijke taal weergegeven. Vertalingen van de fragmenten zijn niet dringend gewenst om de grote lijn te begrijpen, omdat de schrijver altijd wel een conclusie trekt of een korte samenvatting geeft. Toch lijkt het plezieriger de volledige tekst van de citaten te kunnen lezen. Dat wil ik laten zien aan de hand van twee voorbeelden. Het eerste voorbeeld betreft de vliegformatie van de Kraanvogels. Daarover merkt Kraak (bladzijden 25 en 26) onder andere het volgende op: *'Een aerodynamische verklaring van beroemde vliegformaties, bijvoorbeeld de V-vorm, vond vergelijkingsmateriaal in de scheepvaart.'* Wie wil weten wat daarmee wordt bedoeld, kan terecht bij een voetnoot met een Grieks citaat. Naar datzelfde citaat wordt ook verwezen in verband met de theorie dat vogels met lange halzen hun hals steunen op hun voorganger. In de desbetreffende passage van Aristoteles blijkt dan het volgende te staan: *'Wanneer de Kraanvogels de zeeën oversteken op weg naar warmere streken, vormen ze een driehoek. En aan de top-hoek daarvan wordt door hen de luchtweerstand gebroken, vervolgens wordt aan beide zijden geleidelijk de vlucht van de vogels vergemakkelijkt door de vleugels, zoals dat met roeiriemen gaat. De basis echter van de driehoek die de Kraanvogels vormen, die krijgt net als een achterstevan (hulp van de) wind mee, en zij leggen hun nekken en koppen te ruste op de rug van degenen die voor hen vliegen. En omdat de aanvoerder dat niet kan, omdat hij niets voor zich heeft waarop hij het hoofd kan neerleggen, vliegt hij naar achteren opdat hijzelf ook kan uitrusten. In zijn plaats komt er dan een die is uitgerust. Deze toerbeurtten worden tijdens de hele tocht volgehouden'* ⁹⁾.

Het is duidelijk dat deze passage concreter is en uitgebreidere informatie bevat, dan de samenvattende weergave ervan die Kraak voor zijn betoog gebruikte.

Nog een voorbeeld. Een paar bladzijden daarvoor vermeldde de schrijver dat er bij de Grieken gegevens van vogelsectie aanwezig zijn, bijvoorbeeld over het jaarlijks bijna geslachtsloos en weer geslachtsrijp worden der meeste adulte vogels, (Kraak bladzijde 23). Dat wordt in de Griekse tekst heel wat minder abstract geformuleerd: *'Tegen de paartijd hebben ze veel grotere kloten, en alle vogels die in één seizoen paren, hebben wanneer die tijd voorbij is, zulke kleintjes dat die*

bijna onzichtbaar zijn, maar omstreeks de paartijd hele grote' ¹⁰).

De citaten bevatten dus meestal meer informatie en ook aardige details, die echter door Kraak niet worden verteld of vertaald, omdat ze niet essentieel zijn voor de grote lijn. Zo deelt hij wel mee dat in de briefwisseling van Linnaeus met Ekmarck de theorie voorkomt dat zwaluwen onder water in de modder zouden overwinteren, maar niet dat ze daarvoor rietstengels als glijbaan gebruiken.

Wie genoeg heeft aan de kern en de grote lijn zal het ook wel zonder vertaling kunnen stellen. Wie echter de juist geciteerde passages met smaak heeft gelezen en houdt van details, wie bovendien graag weet op welke gronden Kraak zijn conclusies heeft getrokken, kan nu tegen kostprijs in het bezit komen van de aanvullende vertalingen ¹¹).

Vogeltrek of winterslaap? Vertaling van alle Griekse, Latijnse en Italiaanse citaten, zoals vermeld in W.K. Kraak, *Vogeltrek in de oudheid* (...). Eindredactie J.J. Oskamp & D. Constandse. Uitg. Vogelwerkgroep Amsterdam, 1995.

Noten

1. Plinius, *Naturalis Historia*, X 70.
2. W.K. Kraak (1940): *Vogeltrek in de oudheid, in het bijzonder bij Aristoteles*, Proefschrift, Leiden-Amsterdam.
3. Deze vertaling is gemaakt door een groepje oudgymnasiasten en classici uit de randstad: Anneke Bakum, Dana Constandse, Henk van der Haar, Gé van Herpen, Irmtraud Koch, Barbara Meijer, Jur Oskamp, Vera Veul en Adrienne Wouters. Initiatiefnemer en adviseur was Ruud Vlek, archivaris van de Vogelwerkgroep Amsterdam. Ook de aanvullingen en kritische kanttekeningen die ten slotte door de schrijver zelf zijn gegeven, werden dankbaar verwerkt.
4. De vogelsoorten zijn: Roek, Spreeuw, Roze Spreeuw, Wielewaal, vinken, leeuweriken, klauwieren, *Sylvia*de, lijsters genus *Turdus*, Nachtegaal, zwaluwen en Gierzwaluwen, Hop, Koekoek, uilen, Rode en Zwarte Wouw, Ooievaar, zwanen genus *Cygnus*, ganzen genus *Anser*, eenden, Pelikaan, duiven, Kraanvogel en Kwartel; verder de niet duidelijk te identificeren *Oenanthe* (spec. tapuit), *Eritacus* (Roodborst?) en *Phoenicurus* (een roodstaart?).
5. *Migrations Avium*, Linnaeus-Ekmarck, 1757, bladzijde 597. Deze briefwisseling wordt door Kraak geciteerd op bladzijde 37.
6. Aristoteles, *De Animalibus Historia*, 597b 18-20.
7. idem, 597b 15-18.
8. Onbekende vogels volgens D'Arcy Wentworth Thomson (1936): *A Glossary of Greek Birds*. Tweede druk. London.
9. Aristoteles frg. 342 (Rose).
10. Aristoteles *De generatione animalium* 717b 7.
11. De vertaling beslaat 30 bladzijden. Een geringd exemplaar kan worden besteld door f 9,95 over te maken op postgiro 667 573 ten name D.C. Constandse, secretaris Vogelwerkgroep Amsterdam, Amsterdam.

■ Dana Constandse, Jan van Eyckstraat 32 huis, 1077 LN Amsterdam, 020 - 6 761 997.

In de voetsporen van Shackleton

De auteur van een boek over het leven van allerlei mensen en dieren aan de Zuidpool is Albert Beintema die is verbonden aan het Instituut voor

Bos- en Natuuronderzoek en zijn proefschrift schreef over de Nederlandse weidevogels. Omdat Nederland stemrecht wilde hebben in het Antarctisch Verdrag kreeg Beintema twee maal de gelegenheid (1988-1989, 1990-1991) naar de Zuidpool af te reizen. Hij schreef over de dwaze gekte en de alledaagse gewoonte van de antarktische cultuur. Over het geketel in en om de basis en over speldjes, stempeltjes, poolpostzegels en allerlei andere zaken waarover hij zich verbaasde. Maar ook gaat hij dieper op het onderzoek in en de soms onoverkomelijke moeilijkheden die daarbij kunnen ontstaan. In elk geval gaf hij zijn ogen goed de kost en wij kunnen lezen wat hij er deed, wat hij er zag en wat hij er beleefde. Vaak op een humoristische, maar vaak ook op een kritische wijze. Lakoniek dwarrelen de gebeurtenissen door de tekst. Zo werd berekend dat de Keelbandpinguïns op het eiland Elephant Island per dag vierhonderd ton krill opeten. Dat zou dan twintigduizend ton per dag zijn voor alle eilanden van de Scotiaboog.

Op Marconi Eiland zag hij een Macaronipinguïn (het zijn net alpinisten) een misstap doen en daar stuitte de vogel van richel op richel tot wel tien meter naar beneden. 'Die is er geweest' dacht hij. Wat heb ik nu weer veroorzaakt! Wat doe ik hier in godsnaam, waarom kon ik niet gewoon thuisblijven? Je vraagt je dan af waar je eigenlijk al die tijd mee bezig bent en waarom. Wat zou het hier mooi en gaaf zijn zonder mensen, zonder ons. Eén van de laatste plekjes op aarde waar de natuur nog een beetje ongestoord haar gang kan gaan en verdorie moeten wij er ons weer tegenaan bemoeien, de boel verzieken. Maar het gaat om een goede zaak want Nederland wil stemrecht hebben in het Antarctisch Verdrag, om zó bij te dragen aan het tegenhouden van ontginning van delfstoffen en dergelijke. Inmiddels was de gevallen pinguïn allang weer opgestaan en na zich te hebben geschud, kwaad naar zee gelopen!

Albert Beintema: In de voetsporen van Shackleton. 169 bladzijden, 12 kaartjes, 22 zwartwitfoto's, 18 kleurenfoto's (1995). Uitgeverij Atlas, postbus 13, 1000 AA Amsterdam, 020 - 5 249 800. Prijs f 39,90.

Aantrekkelijke special over Jac. P. Thijsse

'Texel Toerist Magazine' heeft als bijlage een kleurrijke special van 24 bladzijden over Texel, het eiland van Jac. P. Thijsse. Hierin is het volledige programma opgenomen van het Jac. P. Thijsse-Jaar 1995. Er worden ruim dertig activiteiten vermeld die over het gehele jaar zijn verdeeld. Van 25-28 mei wordt een speciaal Thijsse-Weekend gehouden met veel extra activiteiten. Deze special is vogelliefhebbers aan te bevelen.

De 'Texel Toerist Magazine' met de special als bijlage is verkrijgbaar door overmaking van f 12,45 (inclusief portokosten) op bankrekening 362 562 008 van Langeveld & De Rooy, Parkstraat 10, 1791 AC Den Burg, Texel, 02220 - 62 600, onder vermelding van 'Texel Toerist Magazine' & Thijsse-special' en uw volledige adres.